

Betto, Hobsbawm, Hardt, Negri: Ekim'in hatalı "antidevletçi" bilançoları üzerine

Yazar: Simón Rodríguez

Çeviri: Ömer Sevi

Venezuelalı Marksist Simón Rodríguez, İUB-DE'nin Venezuela seksiyonu Sosyalizm ve Özgürlük Partisi'nin (PSL) önderlerinden biri ve enternasyonalist bir militandır. Aynı zamanda Miguel Sorans ile birlikte *¿Por qué fracasó el chavismo? Un balance desde la oposición de izquierda* (2018) (Chavizm Neden Çöktü? Sol Muhalefetin Değerlendirmesi) adlı kitabın yazarıdır.

***

SSCB'nin ve Berlin Duvarı'nın yıkılmasının yanı sıra Çin, Vietnam, Kuzey Kore ve Küba'da kapitalizmin restore edilmiş olması, reformistler ve Stalinistler tarafından sözde "devletçiliğin aşırılığına" bağlanan bürokratik olarak planlanmış ekonomilerin başarısızlığı hakkında bir tartışma başlattı. "Devletçiliğin" temel eleştirileri aslında sosyalizmin stratejik olarak terk edilmesini gizlerken, soruna devrimci Marksist bir açıdan yaklaşan bizler, Stalinist ekonomik başarısızlığı farklı bir şekilde yorumluyoruz.

Ekim Devrimi'nin temel özelliklerinden biri, burjuvazinin elindeki üretim araçlarına yeni doğan işçi devleti tarafından el konulmasıydı. Liberaller, post-modernistler, sosyal demokratlar, anarşistler, otonomistler, konseyciler, Stalinistler ve her türden reformcu, burjuvazinin mülksüzleştirilmesinin ve bunun sonucunda ortaya çıkan "devletçiliğin" SSCB'nin başarısızlığına yol açtığı

konusunda çeşitli yollardan aynı sonuca varmışlardır.

Aslında, devrimin cesurca hayata geçirdiği sosyalizme geçişteki bu dönüşümler, beyaz muhafızlara ve işgalci güçlere karşı iç savaşı kazanmayı ve ondan sonra ülkenin yeniden inşasının uygulanmasını mümkün kıldı. Troçki'nin de gözlemlediği üzere:

“Devrim, üretim araçlarını devletin elinde toplayarak, yeni ve kıyaslanamayacak kadar etkili sınıai yöntemlerin uygulanmasını mümkün kıldı. Emperyalistlerin ve iç savaşın tahrip ettiklerini bu kadar kısa bir sürede eski haline getirmek, devasa yeni girişimler yaratmak, yeni üretim türleri getirmek ve yeni sanayi dalları kurmak ancak planlı bir yönetim sayesinde mümkün oldu. [...] Ağır sanayi dalları son on yılda (1925'ten 1935'e) üretimlerini 10 kattan fazla artırdı. [...] 1925'te Sovyetler Birliği, elektro-enerji üretiminde onbirinci sıradaydı; 1935'te yalnızca Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri'nden sonra ikinci oldu. [...] Yalnızca bir proleter devrimi sayesinde, geri kalmış bir ülke on yıldan daha kısa bir sürede tarihte eşi benzeri olmayan başarılar elde etti.” (1)

“Devletçiliğin” eleştirisi: Betto, Hobsbawm, Hardt, Negri

Birkaç sol akım, burjuvazinin Ekim Devrimi tarafından mülksüzleştirilmesini bir hata olarak görüyor. Küba hükümeti ve Lula hükümetine danışman olarak çalışan Kurtuluş teolojisinden Brezilyalı bir Katolik rahibi olan Frei Betto, “ekonominin ulusallaştırılmasının sermaye mallarının modernizasyonuna izin vermediği ve bunun bilim ve teknolojinin Batı'yla karşılaştırıldığında geri kalmasına yol açtığı” sonucuna varmıştı. Betto şöyle devam ediyordu: “Merkezi planlamanın felaket getirici sonuçları, mal ve hizmet arzının azaltılmasını zorunlu kıldı, kalifiye profesyonellerin göç etmesini teşvik etti ve yeraltı ekonomisinin büyümesini destekledi.” (2) Böylece bir kere daha, Stalinist ekonominin sorunları, bürokratik yöntemlere ve işçiler tarafından uygulanacak demokratik kontrollerin yokluğuna değil, devletleştirme ile merkezi planlamaya yükleniyordu.

İngiliz Komünist Partisi'nde 50 yıl boyunca aktif olan ve *Aşırılıklar Çağı: Kısa Yirminci Yüzyıl* (Everest Yayınları, 2020) adlı çalışmasında SSCB'nin çöküşünü değerlendiren ünlü tarihçi Eric Hobsbawm, başarısız olanın "bütün bir ekonomiyi, piyasa veya fiyat mekanizmalarına hiç başvurmadan her şeyi kapsayan merkezi bir planlamayla ve tüm üretim araçlarının devlet mülkiyeti üzerine geçirilmesiyle temellendirme girişimi" olduğunu savunuyor.

Postmodern entelektüel kampta "devletçiliğe" tepki, devrimi kösteklemek ve devlet iktidarının fethine yönelmeyen "hareketlere" veya "çokluklara" dayanmak, diğer durumlarda da politik bir faaliyet olarak "gündelik" sorunlara dikkat göstermek şeklinde ifade edildi. Örneğin, Antonio Negri ve Michael De Hardt *Ortak Zenginlik* (Ayrıntı Yayınları, 2011) isimli kitaplarında "sosyalizm ve kapitalizmin asla zıt olmadığını" söylüyorlar ve şöyle devam ediyorlar:

"Sosyalizm, son tahlilde, endüstriyel sermayenin teşviki ve düzenlenmesi rejimidir; o, hükümet ve bürokratik kurumlar aracılığıyla dayatılan bir çalışma disiplini rejimidir. [...] Sosyalist ideolojinin ve yönetimin endüstriyel paradigmanın ötesine geçememesi, örneğin Sovyetler Birliği'nin çöküşüne yol açan önemli bir unsurdur."

Bürokrasinin rolü

Ulusallaştırılmış ve planlı ekonominin başarılarına rağmen, Sovyet devletinin bürokratik deformasyonu, SSCB'nin ekonomik gelişimi için belirleyici bir sıkıntı olacaktır. Ulusallaştırma, ancak işçilerin demokratik denetimi altındaki bir devlet bağlamında üretim araçlarını toplumsallaştırmanın bir yolu olarak işlev kazanabilirdi. Almanya ve Macaristan'da devrimin yenilgiye uğratılması ile bürokratik bir kastın iktidara yerleşmesi sonucunda SSCB'nin tecrit olması ve işçi demokrasisini sona erdiren ve Ekim'in tarihsel önderliğini yok eden Stalinist karşıdevrimin toplumsal tabanının kendisi ekonomik ve sosyal eşitsizliklerin gelişimine yol açtı. Ekonominin demokratik bir şekilde planlanması yerine, çarpıklıklarla dolu ve egemen bürokratik kastın ayrıcalıklarının hizmetine koşulan

bürokratik bir planlama oluşturuldu.

Troçki'nin *İhanete Uğrayan Devrim*'de gözlemlediği üzere:

“[Devlet] kitlelere hakim olan kontrolsüz bir güce dönüşmüştür. [...] En yüksek hayal gücünün kullanılmasıyla dahi, Marx, Engels ve Lenin'e göre olması gereken işçi devletinin çerçevesi ile şu anda Stalin'in önderlik ettiği fiili devlet arasında var olandan daha çarpıcı bir karşıtlık hayal etmek zor olurdu. [...] Eğer devlet sönümlenmez ama giderek daha despotikleşirse, eğer işçi sınıfının tam yetkili temsilcileri bürokratikleşirse ve eğer bürokrasi yeni toplumun üzerine çıkarsa, bu, geçmişin psikolojik kalıntıları vb. gibi bazı ikincil nedenlerden dolayı değildir; bu, hakiki bir eşitliği garanti altına almanın imkansız olduğu süreç boyunca ayrıcalıklı bir azınlık yaratmak ve desteklemek yönündeki çelikten zorunluluğun bir sonucudur.”

Antidevletçilik ve kapitalist restorasyon

Ulusal ya da “piyasaya dair” özgünlükleriyle “sosyalizme” yöneldiklerini iddia edip kapitalizmi restore eden ve Stalinizmin yıkımından hayatta kalan Çin ve Vietnam rejimleri gibi, Küba hükümeti de burjuva üretim ilişkilerinin yeniden tesis edilmesini ve ulusötesi sermaye gruplarının yeniden pazarın bir parçası haline getirilmesini, sosyalizmin yeni zamanlara uyarlanması şeklindeki argümanlarla saklamaya çalıştı.

Raul Castro'nun 2008'de ifade ettiği gibi, aşırı “eşitlikçilik” veya “lüzumsuz ikramiyeler” gibi “kötülüklerin” olmadığı bir sosyalizm mümkündü. Raul Castro'ya göre bu sosyalizmde “herkes ortaya koyduğu işe göre alacağını alacaktı”. Castro şöyle devam ediyordu:

“Bunun için aşağıdaki kaçınılmaz öncüllerin yerine getirilmesi gerekir. [...]”

Lüzumsuz ikramiyeleri ve fazlalık olan devlet yardımlarını ortadan kaldırın. [...] Sosyalizm, sosyal adalet ve eşitlik anlamına gelir, ancak gelir konusunda değil, haklar ve fırsatlarda konusunda eşitlik anlamına gelir. Eşitlik eşitlikçilik anlamına gelmez.” (3)

Bu sürecin bir parçası olarak, 2016 yılında düzenlenen Küba Komünist Partisi'nin 7. Kongresi, sosyalizm kavramını yeniden tanımlamaya kalkıştı. Bu tanımlamanın sonucu, “Küba'nın sosyalist kalkınmasının ekonomik ve sosyal modelinin kavramsallaştırılması” belgesinde ifade edildi. Bu belgenin “Devlet dışı mülkiyet biçimi” başlıklı altıncı bölümünde şöyle denmektedir:

“Doğrudan yabancı yatırımlar, kaynakların rasyonel kullanımını sağlayıp ulusal mirası ve çevreyi korurken, ekonomik ve sosyal kalkınmaya uygun olarak, üretim zincirine ve önemli yapısal dengesizliklerin çözümüne katkıda bulunan sermaye, teknoloji, pazarlar ve yönetsel deneyime erişim ve kalkınma kaynağıdır.”

Bunlar, Dünya Bankası veya IMF'nin herhangi bir el kitabında bulunabilecek türdeki kapitalist sömürü ilişkilerine övgü sözleridir. Ancak bu durumda eşsiz olan, kapitalist üretim ilişkilerinin merkezi bir yer işgal ettiği bir sosyalizmi “kavramsallaştırmasıdır.” Bu “kavramsallaştırma” bir şirketin yönetiminin tavizler yoluyla özelleştirilmesini “sosyalist” olarak değerlendirerek biraz aşırıya kaçıyor...

Yönergeleri Uygulama ve Geliştirme Daimi Komisyonu üyesi Alfonso Regalado Granda bu durumu, “temel üretim araçlarının sosyalist mülkiyeti, devlet dışı bir varlık tarafından, diyelim ki sahip olmadığımız bir teknolojiye sahip ve yüzde yüz yabancı sermaye olan bir yatırım tarafından geçici olarak işletilebilecek belirli bir ortamın varlığını dışlamaz” diye açıklıyor. (4)

Meslektaşları Miguel Limia David'in aynı röportajda kabul ettiği gibi,

“kavramsallaştırma geleneksel olandan farklı bir sosyalizm vizyonu önermektedir.” Daha açık bir şekilde konuşmak gerekirse, aslında bu, kapitalizmin restorasyonunu örtbas etmek için içi boş bir laf kalabalığının sürdürülerek sosyalizmin terk edilmesidir. Hem reformistlerin hem de Stalinistlerin çokça bahsettiği “sosyalizmin” “devletsizleştirilmesinin” somut orkestrasyonu, işte budur.

Chavezci karma ekonomi ve And Dağları kapitalizmi

Yeni reformizmler, yani Chavez’in Venezuela’daki hükümetleri gibi, devletlerinin birkaç şirket satın almasının ötesine geçmemiş olan hükümetler, yukarıda ortaya koyduğumuz ideolojiden besleniyorlar. Bunlar, bu yüzyılın ilk on yılında Latin Amerika’nın yarısömürge kapitalist devletlerini yöneten ve Bolşevizm’in hatalarından kaçındıklarını iddia ederken ulusötesi sermaye tarafından nüfuz edilip yağmalanan, kendi kendini “sosyalist” ilan eden hükümetlerdir.

Chavez, hükümetinin altıncı yılında kendisini sosyalist ilan etti ve “Miyon” adını verdiği sosyal yardım programlarını yürüttü; bu sırada piyasa fiyatından ana telekomünikasyon şirketini, bir bankayı, bir çelik şirketini, birkaç çimento ve tarımsal sanayi şirketini ve birkaç diğer işletmeyi daha devlet tarafından satın aldırttı. Petrol endüstrisinde, partner olarak iş yaptığı ulusötesi sermaye ile bir ortak girişimler sistemi kurdu. Tıpkı Küba bürokrasisi gibi, Chavez de sosyalizmin üretim araçlarının özel mülkiyetini içerebileceğini düşünüyordu. Chávez, 20 Mart 2005’teki “Merhaba Başkan” programında “Çin’de de gördüğümüz gibi sosyalizmin özel mülkiyeti ortadan kaldırması gerekmiyor, hayır. Yeter ki özel mülkiyet ve özel üreticiler toplumsal çıkara göre çalışsın.” şeklinde konuştu. Başka bir deyişle, kurumsal sosyal sorumluluğun basmakalıp söylemi, 21. yüzyılın sahte sosyalizminin temeline dönüştü.

Bolivyalı entelektüel ve başkan yardımcısı Alvaro Garcia Linera’nın “And-Amazon kapitalizmi” adlı projesi, bir yanda “endüstriyel boyunduruk” ve “modern olan” ile “topluluklar” arasındaki çelişkiyle ilgili hissedilen postmodern kaygıları, öte yandan da, uzun bir kapitalist gelişme dönemini bir sosyalist devrim olasılığının

önüne koyan Stalinist “aşamalı devrim” şemasını en iyi şekilde birleştiren teori oldu.

Garcia Linera’ya göre, Bolivya’da iktidarda olan solun rolü “Andlar ve Amazon’a uygun ticari gelişmeyi ve özörgütlenme biçimlerini teşvik etmek için geliri topluluk düzeyine aktarmak” olacaktı. Linera şöyle devam ediyordu:

“Bugün, en azından, özerkliğin gelişimini önleyen modern olanın toplum üzerinde baskı kurmasını ve toplumun tüm enerjisini ortadan kaldırmasını engelleyerek, topluluğun endüstriyel ekonomiye acımasız bir şekilde boyun eğmeyi bırakmasını sağlayacak bir model tasarlayabileceğimizi düşünüyoruz. [...] Ülkemizde sosyalist bir rejim olasılığının tasavvur edilmesine izin vermeyen iki neden mevcuttur. Bir yanda demografik olarak azınlık ve politik olarak da var olmayan bir proletarya var; ve hiçbir sosyalizm proletarya olmadan inşa edilmemiştir. İkincisi, tarımsal ve kentsel topluluk potansiyeli çok zayıflamıştır. [...] And-Amazon kapitalizminin, orta vadede işçi ve topluluk kurtuluş güçlerinin olanaklarını geliştirmek için gerçekliğimize en iyi uyum sağlayan yol olduğuna inanıyorum.”

Bolivya’da on yıllık MAS hükümetinin ardından kayda değer bir “topluluk” gelişimi olmadı ama bunun yerine ulusötesi tekellerin ülkede devam eden hidrokarbon yağması süreklileşti. Resmî söylemin, kooperatifçiliğin “sosyalizmin” temel sacayaklarından biri olduğunu belirttiği Venezuela’da, bu sektör uzun yıllar devlet desteği alarak kaynakları israf ettikten sonra bugün ekonominin yüzde 1’inden daha azını temsil ediyor. Petrol piyasasındaki son 30 yılın en büyük yükselişinin ardından Chavezciliğin yaşadığı muazzam ekonomik ve sosyal çöküş, günümüzün kapitalist dünya ekonomisinde yarısömürge bir ülkede burjuva milliyetçiliğinin tosladığı dar sınırları gösteriyor.

Reform mu, devrim mi?

Gördüğümüz üzere, Stalinizm tarafından yönetilen ülkelerin bürokratikleşmiş ekonomilerinin bilançolarına ilişkin anlaşmazlıkların temelinde yatan tartışma, burjuvazinin mülksüzleştirilmesini eleştiren veya reddeden reformist perspektifler ile demokratik olarak planlanmış bir ekonomi ve işçilerin ve halk kesimlerinin demokratik denetimi ve yönlendirmesi altındaki bir devlet çerçevesinde, sosyalizme geçişte gerekli bir adım olarak üretim araçlarının kamulaştırılmasını tasavvur eden devrimci perspektif arasındaki eski çatışmadır.

Üretim araçlarının kamulaştırılmasına karşı olan tutumlar “aşamalı devrim” stratejilerini, Chavezcilik ve onun “21. yüzyıl sosyalizminin” karakteristiği olan “ulusal kapitalizmlerin” kalkındırılması perspektifini ve aynı zamanda Stalinist tek parti rejimlerinin boyunduruğu altında kalan ülkelerde kapitalizmin restorasyonunun taraftarı olan çizgiyi de içinde barındırıyor.

Kooperatif birlikleri şeklindeki özel ekonomiyi destekleyenler de, kapitalizme uyarlanma konusunda, bu saydığımız diğerlerinin yanında bir istisna değildirler. Rosa Luxemburg’un 1899 tarihli *Reform ya da Devrim* kitabında uyardığı gibi, “kooperatifler aracılığıyla beklenen toplum reform, kapitalist üretime karşı bir saldırı olmaktan çıkmıştır. Yani o, kapitalist ekonominin ilkesel temellerine yönelik bir saldırı olmaktan çıkmıştır.”

Kapitalizmin sömürü mekanizmalarını ortadan kaldırmadan, onu ilga edemeyiz. Milyonları açlığa ve hastalığa mahkum eden, sömürünün oldukça yoğun olduğu ve sekiz kapitalistin insanlığın yarısından daha fazla servete sahip olduğu (5) çarpık bir küresel ekonomik sistemin kusurlarını gerçekten ortadan kaldırmak istiyorsak, belirleyici olan, toplumun demokratik kontrolü altında ekonominin planlanmasının başarılmasıdır. Ve bu yöndeki ilk adım, 1917’de üretim araçlarının kamulaştırılmasına girişirken Rus devrimcileri tarafından atılan adımdır.

***

Dipnotlar:

1.) Bkz., Lev Troçki, *İhanete Uğrayan Devrim*, Alef Yayınları, 2006

2.) Bkz., Betto, Frei, "El fracaso del socialismo alemán y los desafíos a la izquierda latinoamericana" (Alman sosyalizminin çöküşü ve Latin Amerika solunun önündeki zorluklar), *Pasos* dergisi, No 29, Mayıs-Haziran 1990.

3.) Devlet ve Bakanlar Kurulu Başkanı Ordu Generali Raul Castro Ruz'un Halk İktidarı Ulusal Meclisi 7. Yasama Meclisi'nin ilk olağan oturumunun sonunda yaptığı konuşma. Yer: Kongre Sarayı, Havana. Tarih: 11 Temmuz 2008. Haber günlük *Granma*'da, 13 Temmuz 2008'de yayımlandı. Haberin İspanyolca orijinal metni için bkz. www.granma.cu/granmad/2008/07/13/nacional/artic06.html.

4.) Bkz., Rosa Miriam Elizalde: "A debate la Conceptualización del modelo cubano: ¿A cuál socialismo aspiramos" (Küba modelinin kavramsallaştırılması: Nasıl bir sosyalizm istiyoruz?), 26 Haziran 2016, *Cubadebate*.

5.) Bkz., "Eight billionaires 'as rich as world's poorest half'" (Sekiz milyarder 'dünyanın en yoksul yarısı kadar varlıklı') *BBC World*, 16 Ocak 2017. Oxfam'a göre dünyanın en zengin 8 insanı, dünyanın en yoksul 2.6 milyar insanının sahip olduğu kadar zenginliğe sahip. Bkz. www.bbc.com/news/business-38613488.